

Från vallen till hallen

– en upptäckarbok om
idrotten i arkiv och
kulturmiljöer

Från vallen till hallen

– en upptäckarbok om
idrotten i arkiv och
kulturmiljöer

Författare: Stina Palmberg-Eriksson, Sörmlands museum och
Lena Bohlander, Föreningsarkivet i Sörmland.

Riksantikvarieämbetet

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Eskilstuna, ett exempel på en ort med många arenor	5
Från badhus till äventyrsbad	9
Från vallen till hallen	12
Isarenor	14
Idrott på annat sätt	17
Att söka i arkiv <i>Lena Bohlander, Föreningsarkivet i Sörmland</i>	21
Adresser till arkiv	24
Litteraturtips	25
Facit	25

Förord

Idrott väcker känslor och engagemang. Det kan vara kärlek eller ilska, men ingen lämnas oberörd. Alla har vi en relation till det som i dagligt tal ofta kallas sport. Idrotten är Sveriges största folkrörelse och en viktig del i vår 1900-talshistoria. Överallt i landet finns det banor, planer, vallar, hallar och andra idrottsmiljöer. Anläggningarna speglar det senaste århundradets samhällsutveckling. De är rika som kunskapskällor; inspirerande att undersöka och upptäcka.

Tillsammans utgör arkivväsendet och kulturmiljövården en väsentlig del av samhällets kollektiva minne. I arkiv och museer finns ett omfattande material – dokument, bilder och föremål – som breddar och fördjupar berättelsen om de stora ideologierna och det dagliga livet bland alla idrottsutövare. Igår och idag. Tillgängligheten till materialet förbättras fortlöpande genom en ständigt pågående utveckling inom arkiv- och kulturmiljöpedagogik.

Genom att stödja tillkomsten av denna upptäckarbok hoppas vi kunna bidra till ökad användning av arkiv och kulturmiljöer som kunskapskällor.

Exemplen är hämtade från Sörmland, men tanken är att boken ska kunna användas i hela landet. Den vänder sig i första hand till ledare och lärare som arbetar med barn och ungdomar i åldern 10–14 år.

Birgitta Stapf
Arkivpedagogiskt forum
Riksarkivet

Mikael Wahldén
Riksantikvarieämbetet

Inledning

Vintern 2003 uppmanade Sörmlands museum barn att rita självporträtt. De drygt 300 bilderna är en samtidsdokumentation som berättar om hur barn klär sig och vad de tycker om att göra. Att idrott är viktigt framgår med all önskvärd tydlighet. Linnea Eriksson spelar handboll. Andra rider och orienterar, de spelar ishockey, fotboll och innebandy. Många, många barn och vuxna kommer i kontakt med idrottens byggnader. Idag är det självklart att det ska finnas bra anläggningar överallt i Sverige.

Idrottsanläggningarna är en del av vårt kulturarv. Precis som skolor, fabriker, köpcentra och miljonprogrammets bostadsområden berättar de 1900-talets och industrisamhällets historia. Det finns anläggningar som nästan blivit national-symboler. Säg Globen, Råsunda eller Scandianvium och du hör jublet, ser alla fladdrande vimplar och känner bröstet svälla när nationalsången spelas. De allra flesta av oss idrottar under betydligt anspråkslösare och vardagligare former i mindre och enklare anläggningar. Den här skriften berättar om dem. Om badhuset där vi motionssimmar en gång i veckan, om ishallen där vi hejar på våra barn och om vallen där fotbollstjejerna spelar hemmamatch.

Den här skriften vill uppmana alla idrottare och idrottsintresserade att inte bara titta på det som händer på planen utan också på anläggningen. Blir det tal om idrott tänker alla nästan automatiskt på verksamheten, på beundrade idrottare, minnesvärda tävlingar eller drömmål och rekord. Anläggningen tar man för given. Den är dessutom ganska likadan vart i världen man än kommer. Eftersom tävlingsresultat ska vara jämförbara måste anläggningarna ha

standardmått och erbjuda så likartade tävlingsförutsättningar som möjligt. Det ska inte vara någon skillnad mellan att spela handboll i Björkvik eller Tammerfors. Ett rekord på 100 meter kan löpas i Eskilstuna eller Sydney.

Den lokala idrottsanläggningen har mycket att berätta. Den berättar en historia som berör många människor på det lokala planet. Men idrottens anläggningar berättar också om hur världen förändrats under 1900-talet. Idag kör vi bil vart vi än ska. Har det påverkat idrottsanläggningarna i er kommun? Hur syns byggindustrins utveckling? Ställ frågor och sök svaren i er anläggning! I talrika arkiv finns bilder, ritningar, årsberättelser, statistik och annat som gör berättelsen ännu mera levande och spännande. Ta kontakt med museernas pedagoger. De kan hjälpa er i ert arbete och ge många nyttiga tips.

Exemplen i den här skriften är från Sörmland men samma historia kan berättas överallt i Sverige. Skriften ger er basfakta och idéer om hur ni kan forska om er anläggning. Gör det! Idrottens anläggningar är ett kulturarv som berör de flesta av oss.

Nyköping i juni 2003
Stina Palmberg-Eriksson
Antikvarie/museipedagog

Linnea Eriksson.
Sörmlands Museums arkiv.

Eskilstuna

– ett exempel på en ort med många arenor

Eskilstuna kommun har under lång tid satsat på idrott och har idag anläggningar för de flesta sporter. I Eskilstuna har idrotten blivit en viktig del av besöksnäringen och turistindustrin, vilka har stor betydelse för kommunens ekonomi. Här finns flera utomhusplaner och en innehall för fotboll, ett isstadion för bandy och skridsko och en ishall för ishockey och konståkning. Handboll, innebandy och basket kan man spela i två sporthallar. Vattenpalatset är äventyrsbad och simhall.

På den klassiska Tunavallen spelas numera bara fotboll medan friidrotten har flyttat till Ekängen. MunktellArenan är en modern multiarena för friidrott, bangolf, bordtennis, bågskytte, boule med mera. I Eskilstuna finns dessutom ridanläggning, golfbanor, skidbacke, skjutbana och bana för speedway, enduro och motocross.

Det bor ca 90 000 personer i kommunen. År 2002 räknade Vattenpalatset och Munktellarenan in nästan 760 000 besökare. Till denna siffra ska läggas alla dem som rider, spelar knattfotboll, åker skidor, motorcykel med mera. Och alla som tittar på olika tävlingar.

Idrotten är en folkrörelse i Eskilstuna. Men idrotten utnyttjas också för att marknadsföra kommunen och locka besökare. Med stora moderna arenor vill kommunen dra till sig evenemang som SM i friidrott eller handikapp-VM och man erbjuder klubbar från annan ort möjlighet att träna och tävla på kommunens anläggningar.

Idrottsrörelsen är en del av industrialismens historia. När människor under slutet av 1800-talet flyttade in till städerna för att arbeta i fabriker blev deras liv organiserat på ett

Vattenpalatset uppfördes 1931 efter ritning av Paul Hedqvist. Huset ligger centralt i Eskilstuna. Det uppfördes som varmbadhus med bastu, turkiskt bad, karbad och medicinska bad, förutom en bassäng med 25-metersbana. 1985 byggdes badhuset om och fick äventyrsbad och relaxavdelning. Foto: Eskilstuna museers arkiv.

annat sätt än när de hade arbetat inom lantbruket. Arbete och fritid skiljdes åt på ett tydligt sätt och man arbetade inte längre i eller i anslutning till sitt hem. Så länge arbete och fritid hade flutit ihop hade det inte funnits något större behov av organiserade fritidsaktiviteter och fritidsnöjen. Men så snart man inte var på sin arbetsplats på sin lediga tid också uppstod frågan vad den lediga tiden skulle fyllas med. Det fanns ett intresse från samhället och arbetsgivarna att styra arbetarnas fritidsintressen mot aktiviteter som var nyttiga och inte samhällsomstörtande eller farliga för hälsan.

Idrotten uppfyllde många av kraven på en bra fritidsaktivitet, både ur utövarnas och samhällets och arbetsgivarnas synvinkel. Idrotten innebar gemenskap och spänning i tillvaron, både för dem som själva idrottade och för dem som bara tittade på. Idrottsintresserade arbetare hade inte tid att hålla på med politik och de drack inte.

Attityden till idrott bland lantbrukarna var ofta negativ. En ung man skulle arbeta sig trött på åkern eller i skogen. Hade han överloppsenergi kunde han göra något nyttigt istället för att flänga runt på en fotbolls- eller idrottsplan. Att det var de unga männen som idrottade var fullkomligt självklart. Det var i första hand män som lönearbetade och alltså hade problem med att fylla sin lediga tid. Dessutom ansågs det att kroppsövningar, utom gymnastik, kunde vara direkt skadliga för den mera bräckliga kvinnokroppen.

Eskilstuna är en industristad. Precis som man kan förvänta sig grundades idrottsföreningarna tidigt och det gällde att hitta lämpliga platser för idrottarna att träna och tävla på.

Sporthallen uppfördes 1955, i första hand för att erbjuda handbollslaget GUIF en modern arena. GUIF hade tidigare spelat i tennishallen. Det fanns också lokaler för brottning, boxning och bowling i sporthallen. Foto: Eskilstuna museers arkiv.

Till en början fick man nöja sig med ängar och andra öppna platser i staden och dess utkanter. I takt med att intresset för idrott steg och kraven ökade på bättre tävlingsmöjligheter byggdes större och modernare anläggningar. Under 1900-talet har flera idrottsgrenar tillkommit, med speciella krav på lokaler och specialanläggningar har byggts.

Idrottsanläggningar tar mycket plats. Det behövs parkeringsområden, för idag kommer både idrottare och publik resande med bil eller buss. Det behövs också driftspersonal för att se till att en anläggning fungerar. Därför försöker man idag rationalisera driften och koncentrerar flera anläggningar till samma område. I Eskilstuna är mycket av idrotten koncentrerad till några anläggningar i utkanten av centrum. Dessa anläggningar är byggda för att kunna ta emot stora evenemang med mycket publik.

I Eskilstunaån låg en gång ett kallbadhus. Foto: Eskilstuna museers arkiv.

Eskilstunaidrottare för länge sedan. Foto: Sörmlands museums arkiv.

1924 invigdes Tunavallen. Det var från början en idrottsplats för både fotboll och friidrott. Idag är Tunavallen en renodlad fotbollsarena.
Foto: Eskilstuna museers arkiv.

Bygget är en av de legendariska idrottsbyggnaderna i Sverige. Byggnaden uppfördes 1911 som en tillfällig lokal för brottning, men den stod kvar och användes till 1955. Det hette att man inte var färdig som brottare förrän man brottats i Bygget! Foto: Eskilstuna museers arkiv.

Brunnamerna har spelat fotboll sedan 1972.

1934 stod tennishallen klar. Den utnyttjades också som arena för handbollsklubbar i Eskilstuna.
Foto: Eskilstuna museers arkiv.

Ekängen är en modern arena för friidrott. Den har mästerskapsstatus, tar emot 10 000 åskådare och har flexibla hopp- och löpriktningar. Intill ligger isstadion och innehall för fotboll.

Foto: Modellkammaren, Plan- och byggavdelningen, Eskilstuna kommun.

Fotboll kom från England för mer än 100 år sedan.

Visst syns det att vi håller på med boxning?

FORSKA OM ER EGEN ANLÄGGNING

Det är roligt att forska om sin egen idrottsanläggning. Här är några frågor som kan hjälpa er på traven.

- När byggdes anläggningen?
- Ligger den i centrum eller i ett ytterområde? Varför har den placerats just där den ligger?
- Har anläggningen förändrats under den tid den funnits? På vilket sätt?
- Ligger den för sig eller i anslutning till andra anläggningar? Varför ligger den för sig eller i anslutning till andra?
- Vilka olika slags idrotter kan man utöva i anläggningen?
- Hur tar man sig till er anläggning? Går eller cyklar? Åker kommunalt? Får skjuts av någon?

ARKIVDETEKTIVEN

För att få svar på frågorna kan det vara nödvändigt att utnyttja arkiv. Ni kan också behöva tala med någon på Kultur- och fritidsförvaltningen, den förvaltning som vanligen har hand om idrottsanläggningarna i kommunen.

Information om idrottsanläggningar hittar ni dessutom hos

- Kommunarkivet har alla handlingar som rör kommunens beslut om att bygga, utvidga eller flytta idrottsanläggningar.
- Företagsarkivet kan ha handlingar från företag som varit med och byggt. Det kan vara arkitektkontor, rörläggare eller elfirmor som varit med. Något cateringföretag stod kanske för serveringen?
- Många företag har aldrig lämnat handlingar till någon arkivinstitution. Då finns ritningar, skisser och projekthandlingar kvar hos företaget. Vänd er direkt till företaget!
- Lokalpressen har säkert skrivit och fotograferat under arbetets gång och gjort reportage från invigningen. Ni kan gå till tidningen och be att få bläddra i deras gamla tidningslägg.

I Bolinder Munktells f.d. traktormonteringshall ligger Eskilstunas multiarena. Där har stora tävlingar, som SM i bågskytte, handikapp-SM och EM i styrkelyft, arrangerats. Men framför allt är MunktellArenan en plats där många, många Eskilstunabor dagligen tränar.

Foto: Modellkammaren, Plan- och byggavdelningen, Eskilstuna kommun.

Från badhus till äventyrsbad

Att bada kan betyda både att tvätta sig ren och att simma. Under 1800-talet blev man mer och mer uppmärksam på hygienens betydelse för folkhälsan. De allra flesta människorna bodde trångt och hade dåliga eller inga möjligheter att tvätta sig eller sina kläder hemma. I städerna började man för drygt 100 år sen bygga allmänna varmbadhus där människorna kunde gå och tvätta sig.

I varmbadhuset fanns det duschar och badkar och ibland en liten simbassäng. Många av de skolor som byggdes vid samma tid hade särskilda avdelningar med skolbad. I vissa städer blev varmbadhusen stora anläggningar. Dit gick man inte bara för att tvätta sig utan också för att få olika slags behandlingar, bada romerskt eller turkiskt och framför allt ägna sig åt att koppla av och må bra.

Under slutet av 1800-talet började myndigheterna också propagera för simundervisning. Simkunnighet var, precis som god hygien, något som befrämjade folkhälsan. Bland annat Svenska Livräddningssällskapet arbetade aktivt för att fler och fler skulle lära sig simma. 1935 instiftades simborgarmärket med målsättningen att alla svenskar skulle kunna simma minst 200 meter.

I Sverige finns alla möjligheter att bada i det fria. Att bada i havet, sjöarna, älvarna och åarna var något som på slutet av 1800-talet började ses som oerhört nyttigt. Men det kunde vara riskfyllt. Det ansågs heller inte lämpligt att män, kvinnor och barn badade tillsammans. För att underlätta för hälsosamma bad i det fria byggdes kallbadhus vid vattnet, med

I Nyköpingsån invigdes 1901 ett kallbadhus. Badet hade fyra bassänger och givetvis skilda avdelningar för herrar och damer. De badande skyddades från nyfikna blickar av ett rejält plank. På 1930-talet hade vattnet i ån blivit så förorenat att det var otjänligt för bad och badhuset stängdes. Foto: Sörmlands museums arkiv.

Bad är hälsa!

Nyköpings Varmbadhus

hålles öppet alla söckendagar från kl. 11 f. m. till 8,15 e. m.

Badstuba

för Herrar: Måndagar, Tisdagar från kl. 12 midd. till kl. 8,15 e. m. och Onsdagar från kl. 12 midd. till kl. 5 e. m. à 75 öre;
Fredagar från kl. 6 - 8,15 e. m. och Lördagar från kl. 12 - 8,15 e. m. à 25 öre;

för Damer: Torsdagar från kl. 6 - 8,15 e. m. à 25 öre.

OBS.! 2:dra klass Herrafdelning hålles **OBS.!**
stängd Torsdagar från kl. 4 e. m.

Till det gamla varmbadhuset i Nyköping gick man för att tvätta sig ren i badkar. Det fanns en liten bassäng som var 5x10 meter. Herrar och damer hade skilda baddagar. Damer kunde utnyttja badhuset en dag i veckan, de övriga dagarna var till för herrar.
Sörmlands museums arkiv.

skilda avdelningar för män och kvinnor. Bassängerna hade höj- och sänkbar botten och det kunde finnas små sumpar för den som ville bada ensam.

I vårt klimat kan man bada i det fria under en kort tid av året. Simmare som vill träna och bli bra måste ha möjlighet att träna året om. Varmbadhusens små bassänger var ingen bra träningsmiljö och det fanns inte läktare för tävlingspubliken. De städer och större orter som på 1930- och 40-talet

1936 invigdes det nya varmbadhuset. Den fyrkantiga byggnaden med platt tak och stora fönster ritades av Gunnar Leche, en av tidens ledande arkitekter. Varmbadhuset låg mycket centralt i staden, ett stenkast från Stora torget. Det var en modern anläggning med en 20-metersbassäng. Från de rymliga åskådarläktarna kunde besökarna följa simtävlingar och simshower. Utanför fanns en inhägnad gård för solbadare.
Foto: Sörmlands museums arkiv.

Simborgarmärket är Sveriges mest spridda idrottsmärke.

En sköld precis som medeltidens riddare.

Självlkart en simklubb!

På 1980-talet revs det av Gunnar Leche ritade badhuset. Det ersattes av en anläggning som svarade mot badpublikens nya behov. I detta badhus finns rutschbana, vågmaskin och relaxavdelning. Det nya badhuset med stor parkeringsplats byggdes en bra bit ifrån centrum, bredvid det äldre landbadet. Foto: Nyköpings kommun, fotograf: Göran Wink.

LITEN BADHUSORDLISTA

- Kallbadhus:** Ett bad byggt på eller intill havet, en sjö eller en flod (se bild på kallbadhuset i Nyköping).
- Badstump:** En liten bassäng i ett kallbadhus.
- Varmbadhus:** Ursprungligen byggt som en tvättinrättning för dem som inte har badrum hemma. Ibland finns det en liten bassäng.
- Romerskt bad:** Det finns många olika avdelningar med varm och het luft liksom för tvätt och massage. Man går till badet för att träffas och koppla av tillsammans.
- Turkiskt bad:** En variant av det romerska badet med färre avdelningar. Kallas hammam på arabiska.
- Finsk bastu:** Värmekällan, ugnen, finns i samma rum som de badande. Ovanpå ugnen ligger stenar. När stenarna är heta slås vatten på dem och förångas.
- Landbad:** En simbassäng i det fria.
- Solbad:** Att få sol och frisk luft ansågs hälsosamt och stärkande, i synnerhet för människor med lungbesvär.
- Äventyrsbad:** En badanläggning med många olika attraktioner, såsom rutschbanor, vågmaskiner, strömmande vatten med mera.

FORSKA OM ERT BADHUS

Har det funnits ett eller flera kallbadhus på din ort? Hur såg de ut? Var låg de? När och varför försvann de?

Placeringen av varmbadhuset berättar om tiden då det byggdes. För 100 eller 50 år sen var centrum den plats dit man lättast tog sig, till fots, med cykel eller buss. Idag då nästan alla åker bil kan badhus och andra idrottsanläggningar placeras långt från centrum där det finns stora ytor att bygga hus och parkeringar på. Var ligger badhuset på din ort?

- I centrum eller i utkanten?
- Finns det stora parkeringsplatser där de badande ställer bilen?
- Ligger badhuset i nära anslutning till någon annan idrottsanläggning?
- Utnyttjar anläggningarna några gemensamma utrymmen?
- Försök själv fundera ut om badhuset är äldre eller nyare innan du kontrollerar med fritidskontoret exakt när det byggdes! Om badhuset är gammalt kan det vara en välkänd arkitekt som har ritat det.
- Hur vill du att dit drömbadhus ska se ut? Var ska det ligga? Vad ska man kunna göra där mera än tvätta sig och simma? Rita, berätta eller gör både och!

byggde badhus satsade på att bygga simhallar som lämpade sig för moderna, tävlingslystna unga människor. En bassäng med helst 25-metersbana omgiven av rymliga åskådarläktare var modellen för ett modernt badhus. Eftersom bostadsstandarden efter andra världskriget steg och vanliga människor fick badrum i sina hem, behövde hygienavdelningarna inte längre ta så mycket plats i simhallen. Vid denna tid var det ännu på många orter möjligt att bygga i centrum. Det fina läget gjorde att staden satsade på att utnyttja en bra arkitekt för badhuset, som blev en sorts status- eller representationsbyggnad.

Ett badhus eller en simhall är en dyr anläggning att driva. Publikerna idag är mera ute efter upplevelse och avkoppling än enbart träning och tävling. Idag erbjuder badhusen annat än bad. Ett modernt badhus är en anläggning där

besökarna kan roa sig en eller flera dagar i streck i äventyrsbad. Det går att få massage, sola och ägna sig åt friskvård, ungefär som i de stora badhusen för 100 år sen. För att förbli attraktiva har äldre badhus byggts om och fått rutschbanor, strömmar, vågmaskin eller klätterväggar.

Till ett modernt badhus med många attraktioner kommer de badande resande, till och med långväga ifrån, och det krävs stora parkeringsområden i närheten. Det är svårt att idag få plats för en sådan anläggning mitt i en tätort. I stället försöker man koncentrera anläggningar som kräver stora ytor i ytterområden, gärna så att flera anläggningar kan utnyttja samma parkering, servering och omklädningsrum.

Fån vallen till hallen

När man först började syssla med fotboll och friidrott fanns det inga anlagda idrottsplatser. Kraven på anläggningar och utrustning var heller inte stora. För att spela fotboll behövdes en lite större yta som var någorlunda jämn och plan. För löpartävlingar mättes en lämplig sträcka upp, en gata eller vägstump dög bra.

Så snart tävlandet tog fart på allvar blev kraven på både anläggning och utrustning större. För att resultaten från tävlingar på olika orter och i olika länder skulle bli jämförbara måste förutsättningarna vara så lika som möjligt. Fotbollsplanerna skulle vara lika stora, löparbanorna skulle vara likadana och ha samma slags beläggning. Standardiserade regler för tävlingar och anläggningar skapades snabbt.

Fotbollsmatcher och friidrottstävlingar drog mycket publik, som gärna betalade för nöjet att heja på sina favoriter. Med bättre kommunikationer blev det möjligt att resa till andra orter, både för att tävla och titta på tävlingar, och det blev nödvändigt att ha ordentliga läktare för åskådarna. En regelrätt idrottsanläggning med gräsplan, löparbanor, hoppgröp och läktare var en nödvändig förutsättning för varje klubb som ville fortsätta att bedriva framgångsrik idrottsverksamhet.

Att bygga och driva en idrottsplan är dyrt och arbetskrävande. Många klubbar byggde själva, andra fick bidrag från kommunen eller något lokalt företag. När det var dåliga tider och hög arbetslöshet på 1920- och 1930-talet gav staten pengar till nödhjulsarbeten. Med de pengarna kunde man bland annat bygga idrottsplatser överallt i Sverige.

Fram till denna tid hade idrottsanläggningar i framför allt funnits i städer och större tätorter. Nu spreds de också till landsbygden, vilket bidrog till att idrotten blev en verklig folkrörelse. Det fanns goda möjligheter att träna och tävla i princip överallt. Ju fler som idrottade desto större blev kraven på flera och förbättrade anläggningar.

Under 1940- och 50-talet utvecklades idrottsplatserna tekniskt och förstorades. Löparbanorna fick bättre beläggning, först med kol- eller rödstybb och senare med allvädersbanor, som

En ledig plan mellan ladorna och hemsnickrad höjdhoppställning, friidrott i Vingåker 1912.
Foto: Sörmlands museums arkiv.

hade premiär vid OS 1968. Åskådarläktarna byggdes ut. De nya större anläggningarna erbjöd ännu bättre tävlingsförutsättningar och plats för många fler åskådare. När TV från 1960-talet började sända regelbundet från tävlingar och matcher kunde man följa sina favoriter hemma i soffan, antalet åskådare på plats sjönk och det gick att minska på läktarutrymmet.

Under 1950- och 60-talet upplevde Sverige en period av obruten högkonjunktur och staten kunde satsa mycket pengar på bland annat idrottsanläggningar. Den typiska anläggningen från denna tid är en sporthall. En inomhushall gör det möjligt att ägna sig åt idrott oberoende av årstid och väder. Nya grenar som basket, handboll, volleyboll, innebandy, squash med flera blev snabbt populära och tog plats i hallarna. Många hallar byggdes nära eller i anslutning till skolor. Det var ekonomiskt om så många som möjligt kunde använda hallen: skolorna på dagen och olika föreningar på kvällar och helger. Av samma anledning var hallarna inte anpassade för någon speciell gren. Man kunde träna handboll och innebandy i samma hall. Sporthallen har efterträtt idrottsplatsen som den klassiska idrottsanläggningen.

Friidrotts tävling på Backavallen i Katrineholm. Jämför utrustning, läktare och banor med bilden från Vingåker! Backavallen ligger i anslutning till multiarena, tennishall och en gymnasieskola. Namnet på den ultramoderna idrottsanläggningen är det klassiska: Vallen, där vikingatidens asagudar kämpade. Foto: Katrineholms kommunarkiv. Fotograf: Kjell Pettersson.

Broby idrottsplats i Bettna socken flygfotograferades 1935. Den är en av de många idrottsplatser som blev till under 1930-talet, det årtionde då idrotten erövrade landsbygden och blev en verklig folkrörelse. Foto: Sörmlands museums arkiv.

1959 invigdes sporthallen i centrum av Nyköping. Den ritades av samma arkitekt som ritat skolan i bakgrunden. En byggnad i centrum är en del av stadens officiella ansikte. Sporthallen berättar om kommunal framåtanda och omsorg om folkhälsan, om folkhemmets omsorg om medborgarna. Foto: Sörmlands museums arkiv.

ARKIVDETEKTIVEN

Den moderna idrottsrörelsen och fotografiet är jämgamla. Det finns rikligt med bilder från tävlingar, invigningar, segrar och nederlag.

Foton innehåller mycket information. Man kan till exempel se hur idrottare och publik var klädda och hur redskapen såg ut. Fotona berättar hur en anläggning byggs och förändras. Det finns bilder av anläggningar som inte längre finns. En bild kan bättre än tusen ord förmedla en känsla av hur det en gång var, vi kan nästan känna att vi är där.

LETA BILDER

- Hos dem som varit med i klubben.
- Hos idrottshistoriska sällskap.
- Kommunarkivet.
- Läns museet eller det lokala museet.
- Hembygdsföreningen.
- Lokaltidningen.

ANVÄNDA BILDER

- Det brukar gå bra att beställa kopior ur olika bildarkiv.
- Det kan kosta att använda en bild från ett arkiv.
- Alla foton, också de du tar själv, är skyddade av upphovsrätten. Det finns regler om hur ett foto får användas. Arkivet kan berätta vad som gäller.

FÖRVARA PAPPERSBILDER

- I omslag av papper, aldrig i plast. Det finns särskilda fotokuvret att köpa.
- Skriv aldrig på foton, skriv på omslaget!
- Förvara aldrig foton i en källare eller på en vind, förvara dem torrt och skyddat från solljus.
- Tejp, nålar, gummisnoddar, häftmassa och häftkuddar förstör foton.

ERA EGNA FOTON

Era egna bilder från träningar, matcher och tävlingar blir snabbt historiska. Skriv upp när och var fotot är taget och vilka som är med. Man glömmer fortare än man tror!

Isarenor

Idrott finns i byar,
tätorter, förorter –
överallt!

I stora delar av Sverige är det möjligt att ägna sig åt vintersport på naturliga arenor. Man åker skidor överallt där det finns snö. När isen lagt sig på sjöar och på havet kan man åka skridsko. Kommer det snö går det att med handkraft skotta fram en spelplan för bandy och ishockey. Att snabbt göra i ordning en isbana på en grus- eller asfaltplan är heller inte komplicerat.

För ungefär 100 år sen i började man spela bandy i Sverige och ända fram till ca 1950 var bandy den stora publikdragande vintersporten. Säsongen började när isen låg eller banan var färdigspolad. Det var vanligen de som spelade fotboll på sommaren som spelade bandy på vintern. Ofta utnyttjades samma plan för båda sporterna. Man säger att det gick och går ett bandybälte över Mellansverige, ett område där det finns goda naturliga förutsättningar för spelet.

Ishockeyn blev populär i Sverige efter andra världskriget. Till en början måste spelet konkurrera med bandyn om utövare eftersom spelen kräver liknande klimat och spelarena. Ishockeyn slog först igenom på ett annat geografiskt område än bandy, längs Norrlandskusten och i Bergslagen.

Konstfrusna banor stod högt på önskelistan för klubbarna som spelade ishockey och bandy. Med konstfrusen bana kan säsongen förlängas och man kan spela även under milda vintrar då det inte finns någon naturlig is. När konstfrusna banor först började anläggas på 1960-talet skapades banor för båda spelen.

Sörmland ligger i bandybältet och det har spelats bandy på många orter. Som arena fungerade långt fram i tiden en sjö eller damm eller så spolade man fotbollsplanen eller någon annan plan yta. För åskådarna fanns inga särskilda arrangemang. Här spelar grabbar från Mariefred vid tiden kring första världskriget.
Foto: Sörmlands museums arkiv.

FORSKA OM ER ISARENA

- Ligger din kommun i hockey- eller bandybältet?
- När fick kommunen sin först konstfrusna spelplan? Hur många sådana finns idag? För vilka idrotter används de?
- När byggdes ishallen? Finns det flera ishallar i er kommun?
- Vad heter ishallen? Har den alltid haft samma namn?
- Är ishallen byggd för bandy eller ishockey?
- Ligger ishallen i centrum eller i ett ytterområde? Varför tror du den placerats just där den ligger?
- Spelade man ishockey eller bandy i din kommun på 1930-talet? Var spelade man?
- Spelade man ishockey eller bandy i din kommun på 1960-talet? Var spelade man?
- Det är inte längre bara pojkar som spelar ishockey och bandy. När började flickor spela?

Vilken ort kommer denna förening från?
Kolla i facit på sidan 25.

ARKIVDETEKTIVEN

Det är inte alltid nödvändigt att fråga en expert om allting. Foton, som en gång knäpptes lite på skoj, är som en tidskapsel. Via fotot kliver man i en annan tid, då husen, bilarna, gatlyktorna och människorna såg annorlunda ut än idag. Det finns bilder på hockeyspelande pojkar på sidorna 15 och 16. Försök placera dem i tidsföljd. Ungefär vilka år togs bilderna? Frågorna nedan ger dig några ledtrådar. Försök först innan du tittar i facit på sidan 25.

- Var spelar pojkarna, inne eller ute?
- Vad har de för utrustning?
- Ser det ut som om de spelar spontant eller organiserat?
- Kläder är bra tidsmarkörer. Titta på pojkarnas byxor!

GB-hallen ligger i Flen och har namn efter sin huvudsponsor. Den används av lokala klubbar, men också av skolor, daghem och allmänheten. Där ordnas läger och hallen hyrs också ut. Issäsongen varar från månadsskiftet augusti/september till början av mars. Hallens belysning är TV-anpassad. Flens kommun spolar sex naturisbanor varje vinter, om väderleken är lämplig.
Foto: Eskilstunakuriren.

Idrott på annat sätt

Idrottsanläggningar är byggda för att fungera för träning och tävlingar. Hur själva byggnaden ser ut tänker användarna kanske inte i första hand på eftersom det är verksamheten som står i centrum för uppmärksamheten. Ta er tid att titta ordentligt på er anläggning och undersök den! Hur ser den ut? Tycker ni den är vacker eller ful? Vad gör den vacker, ful, neutral eller spännande? Passar den ihop med sin omgivning? Känns det bra att vistas i huset? Försök tänka efter vad det är som gör att det känns bra eller dåligt! Frågorna nedan hjälper er på traven när ni ska studera idrottsanläggningen. Hitta själva på flera frågor!

En modern idrottsanläggning är en spännande byggnad. Gå på upptäcktsfärd! Foto: Modellkammaren, Plan- och byggavdelningen, Eskilstuna kommun.

Titta ordentligt på er idrottsanläggning! Börja med att titta utomhus

- Består anläggningen av en eller flera byggnader? Hänger de ihop under ett tak?
- Är huset oförändrat eller är det tillbyggt? Kan man se skillnad mellan det ursprungliga och det tillbyggda? Hur syns det?
- Vilket material har man använt till ytterväggar och tak?
- Syns det om huset är byggt på plats eller uppfört av delar tillverkade på en fabrik, så kallade prefabricerade element?
- Hur många ingångar finns det? Finns det en tydligt markerad huvudingång?
- Hur ser fönstren ut? Var är de placerade? Är dagsljus viktigt för verksamheten i byggnaden?
- Tänk dig att du aldrig sett anläggningen förut. Syns det tydligt att det är en idrottsanläggning eller kan det lika gärna vara en fabrik eller ett köpcentrum? Försök motivera ditt svar!

Gör en upptäcktsfärd inomhus

- Vilket/vilka material har man använt till innerväggarna? Är det olika material i olika delar av huset? Ta reda på varför man har använt olika material!
- Vilket/vilka material är det i golven? Är det likadana golv överallt? Ta reda på varför har man använt olika material!
- Vilken färg har väggarna kring tävlingsarenan? Är färgen TV-anpassad?
- Är belysningen på arenan TV-anpassad?
- Hur ser läktarna ut? Är de fasta eller flyttbara?
- Finns det många reklamskyltar? Var i anläggningen är de placerade? Varför tror ni de har placerats just i dessa utrymmen? Vem skall se dem?
- Är det lätt eller svårt att hitta i huset? Varför är det lätt eller svårt?
- Finns det skyltar som talar om var allting är? Hur ser de ut? Är de tydliga? Tycker du de sitter på rätt plats?

Föreningar som sysslar med båtsport har ett märke i form av en flagga.

Idrotten i Hälleforsnäs understöddes av järnbruket. Bandylaget gjorde bruket känt.

Bowling och många andra sporter har kommit från USA.

Använd andra sinnen än synen

Att utforska den välkända idrottsanläggningen med andra sinnen än synen kan ge den nya dimensioner. Hur upplevs idrottsanläggningen om man använder hörseln, känseln och luktsinnet? Låt ungdomarna undersöka anläggningen två och två. En av ungdomarna har förbundna ögon. Den "seende" leder sin kamrat runt, ställer frågorna och fungerar som sekreterare. Sen byter ungdomarna plats och gör samma runda.

Den här rundan är tänkt att fungera i ett badhus, men kan lätt anpassas till en sporthall eller annan anläggning. Gå helst barfota och känn hur golvet känns i olika avdelningar.

Starta i entrén

- Hur känns golvet? Kallt eller varmt? Känns det skönt? Kan du känna vilket material golvet är gjort av? Är det grus och sand, snö eller annat skräp på golvet?
- Passera in mot omklädningsrummen. Stanna utanför ett. Hur låter det från omklädningsrummet? Är det många därinne eller bara få? Kan du av rösterna avgöra om du står utanför herrarnas eller damernas omklädningsrum? Går det av lukten att avgöra om det är herrarnas eller damernas? Hör du några andra ljud än röster? Hårtork till exempel?
- Ställ er utanför det andra omklädningsrummet, lyssna och lukta!

- Känn på väggen. Kan du känna vad den är gjord av? Är den torr eller fuktig?
- Hur känns golvet utanför omklädningsrummen? Är det samma material som i entrén? Kan du känna sand, snö eller annat skräp på golvet?
- Gå in i ett omklädningsrum. Kan du höra vilken ålder det är på dem som byter om? Är de få eller många? Använder någon hårtork? Känn på skåpen. Vad är de gjorda av för material? Känn på väggen. Är den torr eller fuktig? Hur känns golvet i omklädningsrummet? Varmt eller kallt? Ligger det sand och skräp på golvet?
- Kan du av ljudet avgöra åt vilket håll tvätt- och duschrummet ligger?
- Känn på dörren in till tvättrummet? Känns den likadan på båda sidorna?
- Hur känns det att komma in i tvättrummet med förbundna ögon? Hur känns golvet? Är det samma material som i omklädningsrummet? Är golvet varmt eller kallt? Kan du avgöra hur många personer som duschar just nu? Märks det när någon går in och ut i bastun? Hur märks det? Känn på bastudörren! Hur känns den? Känn på väggarna? Känns de torra eller fuktiga?
- Gå ut i simhallen. Stanna och lyssna. Är vågmaskinen igång? Bubbelpoolen? Åker någon i rutschbanan? Hur känns golvet? Varmt eller kallt? Är det skönt att gå på? Är det samma golvmaterial som i tvättrummet? Gå mot den största

bassängen. Räkna hur många steg det är dit från dörren till tvättrummet. Du har säkert gått samma väg massor av gånger. Hur känns det att inte riktigt veta var man är?

Tema: idrottsanläggningen

Att arbeta tematiskt kring en idrottsanläggning i kommunen erbjuder arbetsuppgifter av många olika slag. Ni kan använda många av ämnena på skolschemat och uppgifterna går att anpassa till elever på olika nivåer och med olika intressen. Här har ni några förslag på hur ni kan lägga upp ert tema-arbete. Ett tema-arbete innebär att ni lägger ned mycket tid och arbete på att leta fakta och bilder, bygga modeller, intervjua med mera och då är det synd att splittra materialet efteråt. Fråga gärna ett arkiv i er närhet om de vill ha ert tema-arbete.

Svenska – idrottens berättelser

Låt ungdomarna intervjua äldre klubbmedlemmar, sina föräldrar och bekanta om hur det var att idrotta förr. Använd bandspelare eller video om ni inte vill skriva. Be dem som kommer från andra länder berätta om vilka idrotter som är populära där, hur anläggningarna ser ut och vilka det är som idrottar. Låna in foton som illustration till berättelserna. Gör en utställning, en bok eller en PowerPoint-presentation! För att kunna jämföra olika människors upplevelser och få igång dem att berätta kan det vara bra med en gemensam fråge-

lista. Ni kan använda de här frågorna eller hitta på egna.

- Vilka idrotter var populära?
- Var idrottade ni? Hur tog ni er till idrottsanläggningen?
- Hur ofta tränade ni? Vad gjorde ni på träningen?
- Hur ofta tävlade ni? Reste ni till andra orter och tävlade? Vart? Hur reste ni?
- Vad hade ni för utrustning? Vem skötte den? Var förvarades den?
- Hade ni träningsläger? Var? Hur länge var ni där? Vad gjorde ni mer än tränade? Gjorde ni något bus?
- Vilket är ert/ditt bästa idrottsminne? Vilken var den värsta idrottsupplevelsen?

Matte

- Den moderna idrotten var från början inriktad på att tävla och det måste gå att jämföra resultat från tävlingar på olika orter. Därför gällde det att mäta exakt längd, höjd och tid. Varje gång ni mäter hur långt ni hoppar eller kastar boll och jämför era tider på 100 meter ägnar ni er åt praktisk matte. Gör rekordlistor! Skriv ned era egna resultat och räkna ut hur de förbättras!
- Ibland kan man vara tvungen att mäta utan att ha ett måttband. Då är det bra att veta hur långt det är mellan armbågen och fingerspetsen eller hur många steg man tar på tio meter. Låt vara och en för sig räkna ut hur många steg det är på tio meter. Sedan stegar alla upp 100 meter. Kontrollera med måttband vem som kom närmast!

Orienteringsklubbar tar ofta namn från någon punkt i naturen.

Engelska

England var det land där den moderna idrottsrörelsen startade. Där skapades reglerna för lagspel och tävlingsgrenar. I många idrotter används engelska ord och uttryck som tie break, game, set, match, för att nämna några exempel.

- Vad heter olika delar av en idrottsanläggning på engelska? Skaffa en bild på er anläggning och gör en ordlista på vad allting heter. Det kan vara bra ifall ni får utländskt besök!

Bild och form

- Hur ser en drömidrottsanläggning ut? Tänk på hur anläggningen ska se ut på utsidan och på insidan! Vilka olika arenor ska finnas där? Hur ska läktarna vara? Ska man kunna göra annat än idrotta där? Hur ska omklädningsrummen se ut? Var ska anläggningen ligga? Bygg en modell eller rita och berätta. Kan ni göra en datoranimation om er anläggning?
- Hur ska ett omklädningsrum för flickor/kvinnor se ut för att fungera bra?
- Hur ser ett roligt, modernt klubbmärke ut? Ta inspiration av märkena i denna skrift.
- Rita tävlingsdräkt, träningsoverall, klubbjacka och mössa för er klubb. Måste mössan alltid vara en keps?
- Gör en utställning om idrottskläder förr och nu. Låna in äldre tävlingsdräkter och foton. Ni kan väl ha en mannekäng-uppvisning på julfesten eller terminsavslutningen!

Vilken sport håller vi på med?

Teknik

- Hur många olika byggnadsmaterial kan ni hitta i er anläggning? Välj ut tre och ta reda på så mycket ni kan om dessa tre material. Vad består de av? Varför är de bra att använda i just en idrottsanläggning? Är de engångsmaterial som måste bytas ut när de är slitna eller går de att underhålla?
- Titta på golvmaterial i anläggningens olika avdelningar. Vilka olika golvmaterial kan ni hitta? Var i anläggningen finns de? Hur har de klarat slitaget?
- För att bygga en hall med stor takhöjd behövs en bärande konstruktion. Hur ser den ut i er anläggning?
- Av vilket material är en allvädersbana gjord? Hur fungerar den?
- Hur fungerar vattenreningen i ett badhus?

SO-ämnen – idrott och jämställdhet

Idrott var från början något enbart unga män skulle ägna sig åt. Läkare och andra sakkunniga diskuterade långt in på 1900-talet om kvinnokroppen tålde de påfrestningar idrott innebar. Idag utövar kvinnor vilken idrott de vill och alla – män, kvinnor, pojkar, flickor, funktionshindrade, invandrare – ska erbjudas möjligheten att idrotta på lika villkor. Hur fungerar detta i praktiken i er kommun?

- Hur stor är andelen flickor/kvinnor respektive pojkar/män inom olika idrotter i er kommun?
- Vilken idrott i er kommun har störst andel pojkar/män? Vilken har störst andel flickor/kvinnor?

I 125 år har Ceres hjul rullat.

- Vilka idrotter har tillgång till kommunala anläggningar?
- Hur utnyttjar olika grupper anläggningarna? Det vill säga under hur stor del av veckan kan funktionshindrade, flickor/kvinnor respektive pojkar/män utnyttja anläggningen?
- Är anläggningarna tillgängliga för funktionshindrade? Titta inte bara efter hissar och ramper, vilka möjligheter har till exempel de med nedsatt syn? Intervjua någon eller några med funktionshinder.
- Studera er lokaltidnings sportsidor under en vecka. Hur stor del av utrymmet får pojkar/män respektive flickor/kvinnor? Mät i spaltcentimeter, räkna bilder och jämför bildstorlek. Har det skett någon förändring över tid? Välj samma vecka för tio, tjugo och trettio år sen. Gå till lokaltidningen och bläddra i gamla tidningslägg.
- Vem bestämmer att en idrottsanläggning ska byggas och vad som ska finnas där?

NO-ämnena

- I ett utrymme där man badar och duschar blir luften väldigt fuktig. Låna en fuktighetsmätare och mät luftfuktigheten i duschrummet på er anläggning. Mät en gång innan någon duschat. Mät en gång till då alla duschat klart. Märks det någon skillnad? Mät luftfuktigheten i olika utrymmen – entrén, bastun, ett förråd till exempel. Försök fundera över varför luftfuktigheten varierar mellan de olika utrymmena. Ta reda på vad relativ luftfuktighet betyder. Vilka problem kan fukt innebära för en byggnad? Hur kan man komma till rätta med problemen? Hur har problemet lösts i er anläggning?
- När ni idrottar ökar hjärtverksamheten. Öva två och två. En tar tid och lyssnar på pulsen, den andra jobbar. Sen byter man om. Be skolsköterskan att ni får låna ett stetoskop. Vila en stund. Lyssna på hjärtslagen och räkna hur många de är på en minut. Hoppa upp och ned 30 gånger. Lyssna igen och räkna. Är pulsen snabbare eller långsammare? Vila fem minuter. Lyssna och räkna igen. Kan ni hitta pulsen i handleden eller på halsen? Det går lika bra att räkna puls-lagen i handleden och på halsen.
- Ta reda på vilka kemikalier man kan använda för att rena vatten. Vilka används i ert badhus? Kan de vara farliga?

Flera moderna kampsporter kommer från Asien.

Idrottsmodet har växlat. 1946 var handbollsdamerna i Katrineholm klädda så här brokigt. Foto: Sörmlands museums arkiv.

Att söka i arkiv

Av Lena Bohlander, Föreningsarkivet i Sörmland

Var spelade man fotboll när pappa var liten?
Fanns det "hästtjejer" i början av 1900-talet?
Hur såg en tävlingscykel ut för 70 år sedan?
Hade man gymnastik i skolan förr?
Hur friidrottade man förra århundradet?

Många arkiv tar emot nedtecknade berättelser, intervjuer och bilder som beskriver vår vardag idag. Rita eller skriv om din idrott! På så sätt kan framtida forskare finna spår efter dig! Sörmlands museums arkiv.

Arkiven kan alla söka och finna spår efter det förflutna. Med hjälp av arkivmaterial kan vi få reda på hur man idrottade, vilka som idrottade, var man idrottade – ja här finns massor av information att hämta: i fotografier, protokoll, resultatlistor, tidningsurklipp och mycket, mycket mer. Genom att jämföra hur det var då med hur vi har det nu, kan vi bättre förstå både den tid som redan varit och den vi själva lever i. Att söka i arkiv är lite som att vara en detektiv – och i arkiven finns massor av ledtrådar till vår historia som bara väntar på att få bli upptäckta!

Handlingarna du möter i arkiven är unika! De ger dig information direkt från källorna, utan mellanhänder. Du kommer nära dem som skrev och fotograferade, precis som du gör när du möter en miljö där människor tidigare verkat och levt. Tänk att veta att brevet du läser är just det papper som låg framför brevskrivaren den där gången för så länge sedan, när orden sattes på plats! Den vetskapen ger en mycket starkare känsla för innehållet än vad en lärobok någonsin kan ge. Du blir engagerad och motiverad!

Att tänka på inför arkivbesöket:

Idag är vi vana vid att få snabb och koncentrerad information, via Internet eller kanske ur faktalitteratur från biblioteket. I arkivet är inte uppgifterna samlade på samma sätt. Här finns handlingarna, oförändrade sedan de kom till. Då var det ingen som tänkte på att utforma dokumenten för att underlätta för framtida forskare, utan de skrevs av helt andra orsaker. Därför kan du ibland få lägga ner lite tid på att leta. Men å andra sidan får du tillgång till originalhandlingar och känslan man får

Bortse från årtalen bredvid bilderna – hur kan man se om bilderna är nya eller gamla? Sörmlands museums arkiv.

av att ha hittat precis det man sökte är som att nå målet för en skattjakt!

Ofta finns redan en tanke, en idé, om vad man vill ta reda på med hjälp av arkivmaterialet. Att formulera en frågeställning och att avgränsa den underlättar ditt sökarbete. Är du intresserad av idrottsbyggnader så kan det vara en bra idé och fundera över om du kan tänka dig att välja en viss typ av idrottsbyggnad: ishall, badhus eller något annat. Kanske det vore bra att fokusera på en viss idrott som utövades i byggnaden? Och fundera över om inte det skulle vara intressant att välja en viss tidsperiod för din undersökning? Undrar om det inte vore kul att se hur ungdomsverksamheten såg ut då?

Kontakta arkiven!

I nästa kapitel finns en adressförteckning om hur du hittar de olika arkivinstitutionerna i landet. Var inte rädd för att ta kontakt med dem! De har ofta bra tips på var du kan finna

Har det alltid varit fler tjejer än killar inom ridsporten? Sörmlands museums arkiv.

den information du söker. Ibland har arkivpersonalen även tagit fram särskilda sammanställningar på intressanta ämnen att forska i, kring vilka de vet att det finns mycket arkivhandlingar bevarade.

Det kanske viktigaste hjälpmedlet som arkiven kan bidra med är arkivförteckningarna. Där står exakt vad som finns i varje arkivkartong. I många fall finns förteckningarna också inlagda i databaser som gör det möjligt för personalen att söka på enstaka ord.

Det kan också vara en god idé att kontakta arkiven för att ta reda på hur du rent praktiskt går till väga för att forska vid arkivet: öppettider, om du behöver boka plats i forskarsal eller om det finns fikamöjligheter i lokalerna, för att nämna ett par exempel.

ARKIV FÖR ALLA!

De offentliga svenska arkiven är källor till kunskap – öppna för ALLA! Och så har det varit i snart 240 år, allt sedan tryckfrihetsförordningen infördes år 1766.

ATT TÄNKA KÄLLKRITISKT

Vi blir ständigt matade med information genom TV, tidningar, Internet – men hur vet vi om det som sägs är sant?

Arkivhandlingarna ger forskaren – ung som gammal – en unik möjlighet att lära sig att tänka källkritiskt! Här finns originalhandlingarna – källorna – nu är det upp till dig att ifrågasätta innehållet:

Vem har skrivit dokumentet och varför?

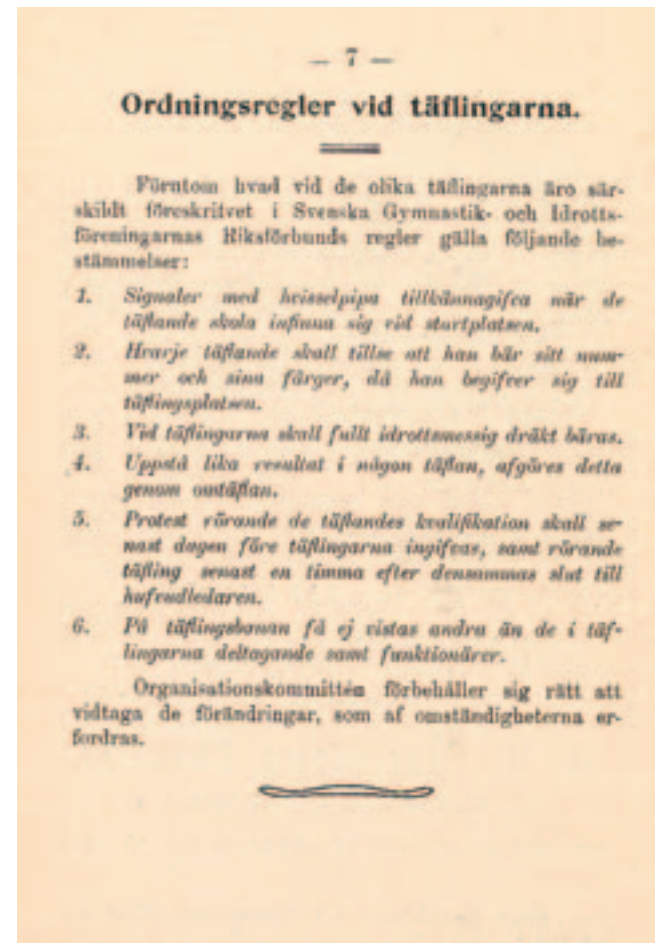
Kan informationen ses ur olika synvinklar?

Rekordlista i fri idrott

100 met.	E. Lindkvist	11.2	Katrineholm	1921
	C. G. Lindblom	11.3	Nyköping	1926
200 met.	C. G. Lindblom	23.1	Nyköping	1926
400 met.	C. G. Lindblom	50.1	Nyköping	1926
800 met.	G. Andersson	1:50.3	Nyköping	1922
1 000 met.	C. G. Lindblom	2:43.3	Nyköping	1926
1 200 met.	G. Andersson	3:09.4	Nyköping	1922
2 000 met.	E. Andersson	8:12.0	Ovationslund	1946
3 000 met.	G. Andersson	12:58.0	Nyköping	1922
10 000 met.	N. Karlsson	34:12.0	Djursåsbo	1924
20 000 met.	N. Karlsson	1:12:58.3	Strängnäs	1924
30 000 met.	N. Karlsson	2:01:21.8		1927
5000 1/2 met.	F. E. Bergström	18.3	Strängnäs	1922
5000 1/4 met.	F. E. Bergström	26.7	Söderköping	1922
Stafett 1 x 100 met.	J. Hallberg, K. Lindhoff, K. M. Osterberg, G. Johansson	43.1	Söderköping	1922
Stafett 1 x 200 met.	A. Ahn, G. Högberg, E. Lindkvist, H. Gustavson	1:48.0	Nyköping	1922
Stafett 1 500 met.	N. Karlsson, D. Barkarowitz, E. Lindhoff, K. Lindhoff	2:43.4	Nyköping	1927
Stafett 2 000 met.		8:22.2	Strängnäs	1924
Höjdhopp	O. Kröger	1.90	Reby	1927
Längdhopp	J. Hallberg	6.50	Skövde	1926
Tresteg	J. Hallberg	14.60	Skövde	1926
Stavhopp	K. M. Osterberg	3.70	Stockholm	1922
Spjut	Ts. Sandst	61.34	Skövde	1921
Dräke	G. Högberg	40.00	Nyköping	1926
Kula	O. Frits	12.28	Katrineholm	1922
Vikt	K. M. Osterberg	14.32	Uppsala	1926
Stånga	K. M. Osterberg	40.80	Uppsala	
Femkamp	K. M. Osterberg	1:20:10	Strängnäs	1927
Tvåkamp	K. M. Osterberg	6:05:26	Katrineholm	1922
Grepp	E. Ahnman	2.22	Söderköping	1926
Måttstopp	K. M. Osterberg	4.26		1921
8. 500	G. Ljunggren	1:48.5	Katrineholm	1912
8. 1000	G. Ljunggren	2.00	Katrineholm	1912
	A. Westrin	2.02	Nyköping	1926

Jämför rekorden i listan med de rekord som är idag. Ser du någon skillnad? Varför?
Sörmlands museums arkiv.

Vem kan ha klippt ur den här artikeln, och varför?
Sörmlands museums arkiv.

Gäller samma regler idag?
Sörmlands museums arkiv.

Var finns arkiven?

I varje kommun finns ett **kommunarkiv** som förvarar alla handlingar som kommer från den kommunala verksamheten. I större kommuner brukar de kallas **stadsarkiv** och på många orter kallas de centralarkiv. Du hittar adress och telefonnummer till närmsta kommunarkiv under de gröna kommunsidorna i telefonkatalogen eller på kommunens hemsida. Många kommunarkiv har också särskilda bild- eller lokalhistoriska avdelningar samt oftast arkivhandlingar från företag och föreningar, bland annat idrottsföreningar.

När det gäller den senare typen av arkiv är det klokt att kontakta ett lokalt **föreningsarkiv** eller **folkrörelsearkiv**. Det finns ett 80-tal sådana, spridda över hela landet. Vidare har varje region eller län sitt regionala förenings- eller folkrörelsearkiv. I dessa arkiv finns material från samtliga politiska partier, väckelse-, idrotts-, nykterhets-, handikapp-, miljörelser och så vidare. Listan kan göras lång. I samlingarna finns också ett omfattande material av fotografier, affischer och föremål, allt från insamlingsbössor, nålar och klubbtröjor till stora samlingar av fanor och standar. De regionala föreningsarkiven har idag även arkiv från företag och privatpersoner. Sådana arkiv finns även vid särskilda **företagsarkiv** och **näringslivsarkiv**. De flesta museer har också sina egna arkiv.

De dokument som produceras av olika statliga myndigheter, som t.ex. domstolarna runt om i landet, arkiveras till slut vid något av **landsarkiven** i landet. Landsarkiv finns i Göteborg, Härnösand, Lund, Uppsala, Vadstena, Visby och Östersund. Värmlandsarkiv samt stadsarkiven i Stockholm och Malmö fungerar också som landsarkiv för sina respektive regioner. Över sig har landsarkiven den högsta offentliga arkivmyndigheten i landet; **Riksarkivet**, som förutom tillsyn och rådgivning sköter arkiveringen av material från de

centrala statsmyndigheterna. Riksarkivet och landsarkiven har också stora samlingar av privat-, företags och föreningsarkiv.

I varje län finns ett **landstingsarkiv**, där handlingar från landstingets alla verksamheter förvaras, bland annat arkiv från hälso- och sjukvård. Landstinget når du via telefonkatalogens blåa sidor eller landstingskatalogen.

Runt om i landet finns även många **specialarkiv**, med inriktning på särskilda teman. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Svenskt visarkiv, Statens ljud- och bildarkiv och ortnamnsarkivet i Lund är några exempel. Sveriges Riksidrottsförbund har ett centralarkiv och på många håll finns särskilda idrottsarkiv eller idrottshistoriska sällskap.

Så här hittar du web-information om arkiven

En bra allmän ingång är det svenska kulturnätet med adress "www.kultur.nu". Klicka på arkiv och du hittar adresser till och information om många av de arkiv som nämnts i texten!

Riksarkivet och landsarkiven hittar du på adressen "www.ra.se", där det också finns bra arkivlänkar.

Blir du nyfiken på arkiv i resten av världen, så har Unesco en arkivportal på adressen "www.unesco.org" där du kan surfa mellan världsdelarna!

Adresser till arkiv

Riksarkivet

Box 12541
102 29 Stockholm
Tel vx: 08 - 737 63 50
www.ra.se/ra/

Krigsarkivet

115 88 Stockholm
Tel: 08 - 782 41 00
www.ra.se/kra/

Landsarkivet i Göteborg

(Västra Götalands län)
Box 19035
400 12 Göteborg
Tel vx: 031 - 778 68 00
www.ra.se/gla/

Landsarkivet i Härnösand

(Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län)
Box 161
871 24 Härnösand
Tel vx: 0611 - 34 76 00
www.ra.se/hla/

Landsarkivet i Lund

(Blekinge, Hallands och Skåne län)
Box 2016
220 02 Lund
Tel vx: 046 - 19 70 00
www.ra.se/lla/

Landsarkivet i Uppsala

(Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län)
Box 135
751 04 Uppsala
Tel vx: 018 - 65 21 00
www.ra.se/ula/

Landsarkivet i Vadstena

(Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län)
Box 126
592 23 Vadstena
Tel: 0143 - 753 00
www.ra.se/vala/

Landsarkivet i Visby

(Gotlands län)
Visborgsgatan 1
621 57 Visby
Tel: 0498 - 21 05 14
www.ra.se/vila/

Landsarkivet i Östersund

(Jämtlands län)
Arkivvägen 1
831 31 Östersund
Tel vx: 063 - 10 84 85
www.ra.se/ola/

Malmö stadsarkiv

(Malmö stad)
Stora Varvsgatan 11
211 19 Malmö
Tel vx: 040 - 10 53 00
www.malmo.se/html/www/stadsarkivet.html

Stockholms stadsarkiv

(Stockholms län)
Box 220 63
104 22 Stockholm
Tel vx: 08 - 5082 83 00
www.ssa.stockholm.se/

Värmlandsarkiv

(Värmlands län)
Box 475
651 11 Karlstad
Tel: 054 - 61 77 30
www.ra.se/vla/

För dig som vill läsa mera

Om att använda arkiv

Engström Lisa, *Propaganda – från idé till handling*,
Folkrörelsernas arkiv i Gävleborgs län 2001

Hökstrand Leif & Åkerlind Ingrid, *Jakten på skraddarmästare
C.F. Molander – så hittar du i Stockholmsarkiv*, Tiden 1990

Losman Beata, *Steg mot öppna kommunarkiv, Lejonspår*,
Göteborgs stadsarkivs skriftserie. Volym 3 1998

Lundström Catarina & Sjögren Eva, *Historia på riktigt –
arkivpedagogik i praktiken*, Skånes arkivförbund 2001

Om idrott

Andersson Torbjörn & Pihl Atmer Ann Katrin, *Idrottens
miljöer i historiskt ljus*,
Riksantikvarieämbetet/Riksidrottsförbundet 2003

Bebyggelsehistorisk tidskrift: *Idrottens platser*, nr 40 2000

Blom K. Arne & Lindroth Jan, *Idrottens historia. Från antika
arenor till modern massrörelse*, SISU idrottsböcker 1995

Kindblom Inga, *Badhus. Bad och badande före 1950*,
Riksantikvarieämbetet 1995

Lindroth Jan, *Idrott mellan krigen*, HLS Förlag 1987

Mark Peeter & Yttergren Leif, *Var bollen rund...? En guide
till idrottens källmaterial i Stockholms stadsarkiv*, Småskrifter
utgivna av Stockholms stadsarkiv nr 4, Stockholm 1998

Moen Olof, *Från bollplan till sportcentrum*,
Byggnadsnämnden 1992

Sandblad Henrik, *Olympia och Valhalla. Idrottshistoriska
aspekter av den moderna idrottsrörelsens framväxt*, Almqvist
och Wiksell International 1985

Om att arbeta med kulturmiljöer

*6000-åriga hållristningar i Näsåker, Adoptera ett
framtidsminne*. Riksantikvarieämbetet/Länsmuseet
Västernorrland 2002

*Betongslöjd i Bergsjön. Solbackeskolan adopterar ett
framtidsminne – en handledning i kulturmiljöpedagogik*,
Riksantikvarieämbetet/Göteborgs stadsmuseum/Göteborgs
stad Bergsjön 2003

Björk Cecilia & Reppen Laila, *Så byggdes staden*, Svensk
byggtjänst 2000

Europa: från den ena gatan till den andra, lärarhandledning,
Riksantikvarieämbetet/Europarådet 2003

Kantorps gruva. Adoptera ett framtidsminne, lärarhand-
ledning, Riksantikvarieämbetet/Sörmlands museum 2001

Rodhe Tina, *Alvastra klosterruin, Kulturmiljön som kunskaps-
källa*. Lärarhandledning, Riksantikvarieämbetet 2002

Lindvall Karin, *Spår av tid: Om sörmländska kulturlandskap*,
Sörmlandsbygden årgång 64 1996

Palmberg-Eriksson Stina, *Skolhuset som samhällspegel*,
lärarhandledning, Riksantikvarieämbetet/Sörmlands museum
2000.

FACIT

Vilken stad?

Södertälje, kringelstaden.

Placera hockeybilderna i rätt tidsföljd

1951: Tre pojkar utan någon annan utrustning än skridskor och klubba.
S.k. äppelknyckarbyxor var populära då. Pojkarna spelar på en damm.
Ca 1975: Hjälmor och målvaktsutrustning har kommit. Utsvängda byxor var
populära. Pojkarna spelar på samma damm som 1951.
2003: Små pojkar utrustade med lagtröja, hjälmor, ansiktsskydd, knäskydd
och handskar spelar i en ishall. Observera reklamen på sargen.

© Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet, Föreningsarkivet i Sörmland, Sörmlands museum.
Foto omslagets framsida: Sörmlands museums arkiv.
Modellkammaren, Plan- och byggavdelningen Eskilstuna Kommun.
Omslagets baksida: Folkungavallen Nyköping 2003, foto Hans Åke Runell.
Idrottsmärken, Sören Elbrands samlingar, foto Hans Åke Runell.
Utgiven av Riksantikvarieämbetets förlag.
Tryck: Elanders Gummessons, Falköping 2003.
ISBN 91-7209-312-9

Riksantikvarieämbetet

SÖRMLANDS
MUSEUM

LANDSTINGET
SÖRMLAND

Föreningsarkivet i Sörmland